

WALDEMAR CZACHUR*

Specyfika elit politycznych w strukturach samorządu terytorialnego w autonomii Galicji na przykładzie ówczesnego powiatu cieszanowskiego¹

Die Spezifik der politischen Eliten in den Strukturen der territorialen Selbstverwaltung in Galizien am Beispiel des damaligen Bezirkes Cieszanów

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Beitrag wird der Versuch unternommen, die Spezifik der politischen Elite, die sich im Jahre 1867 mit der Entstehung der neuen territorialen Selbstverwaltung in Galizien herauskristallisiert hat, im Bezirk Cieszanów zu analysieren. Im ersten Schritt werden die Strukturen der neuen territorialen Selbstverwaltung erläutert und dann wird die gesellschaftlich-politische Besonderheit des Bezirkes Cieszanów besprochen. Im Anschluss werden zum einen die politischen Kompetenzen der Präsidenten des Cieszanower Bezirksausschusses und zum anderen die Zusammensetzung dieses Ausschusses hinsichtlich der Funktionskontinuität und der sozialen Zugehörigkeit analysiert.

1. WSTĘP

Uzyskana przez Galicję autonomia w drugiej połowie XIX w. wyrażała się m. in. pojawieniem samorządu terytorialnego. Konsekwencją tych zmian był proces wyłaniania się i kształtowania nowych elit społeczno-politycznych. Już nie tylko elity arystokratyczno-ziemiańskie, lecz również mieszczaństwo i chłopcy mieli swój udział w życiu politycznym gmin i powiatów. Jednoznacznie pokreślić trzeba, że w tym czasie uruchomiony został silny proces kształtowania się idei samorządowej. Jak słusznie zauważa Rejman, „krystalizował się sposób sprawowania władzy samorządowej. [...] Z tego dorobku czerpała Polska po odzyskaniu niepodległości. Działalność samorządów miała także ogromny wpływ na kształtowanie się postaw

* Dr hab. prof. nadzw., Uniwersytet Warszawski.

¹ Powiat cieszanowski istniał do początku lat 20. XX wieku. Później siedziba przeniesiona została do Lubaczowa. Teren ówczesnego powiatu cieszanowskiego pokrywa się w dużej mierze z dzisiejszym powiatem lubaczowskim.

patriotycznych²². Poza tym powstające urzędy, jak starostwo z oddziałami budowlanymi i podatkowymi, wydział powiatowy, sąd powiatowy, notariat czy powiatowa komisja szacunkowa oferowały z jednej strony możliwość zatrudnienia, a z drugiej przyczyniały się do powstania nowej warstwy urzędniczej, która wchodziła w skład elity politycznej. Pojęcie *elity politycznej* rozumiem jako grupę osób, które zajmują ważne pozycje i mają wpływ na procesy decyzyjne w określonym środowisku polityczno-administracyjnym.

Celem artykułu jest refleksja nad specyfiką samorządowych elit politycznych Galicji doby konstytucyjnej (1867-1918) na przykładzie ówczesnego powiatu cieszanowskiego, wyłonionego jak 78 innych powiatów w Galicji w wyniku reformy administracyjnej.

2. ADMINISTRACJA POWIATOWA I JEJ ZADANIA W GALICJI DRUGIEJ POŁOWY XIX WIEKU

Powstanie samorządu terytorialnego w Galicji w drugiej połowie XIX wieku to wynik zabiegów różnych sił politycznych w Wiedniu i zmian społecznych w całej Europie. Według Grodziskiego samorząd terytorialny „(w:) szerokim stopniu wykorzystywał staropolskie tradycje, nadto kształtowany był przez szczególną sytuację społeczno-polityczną na tle reform agrarnych połowy XIX wieku. Rozbudowany nieco na wyrost, nie zawsze należycie był wykorzystywany, głównie z przyczyn ekonomicznych, ale i społecznych oraz ustrojowych. Stał się areną walki politycznej w zachodniej części Galicji – w związku z rozwijającym się od końca XIX w. ruchem ludowym, narodowej we wschodniej części Galicji – na tle konfliktu polsko-ukraińskiego. Wniósł wiele pozytywnych i negatywnych elementów do struktury samorządu terytorialnego Polski po jego unifikacji, dokonanej w 1933 roku²³. Reforma administracyjna z 1867 roku przewidywała podział Galicji na 79 powiatów. Znosiła ona podział Galicji na 19 cyrkułów z podległymi im urzędami powiatowymi²⁴, a wprowadzającej trójstopniowy samorząd (gmina, powiat, kraj koronny) jako przeciwwagi dla państwa.

Na czele każdego powiatu stało starostwo, reprezentujące państwo oraz organy samorządu powiatowego, czyli Rada i Wydział Powiatowy. Do zadań samorządu należały „wszystkie sprawy wewnętrzne odnoszące się do wspólnych interesów powiatu i jego przynależnych, tudzież prawo nadzoru nad gminami

2 S. Rejman, *Samorzady gminna znaczniejszych miast Galicji Zachodnie*, (w:) A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak (red.), *Galicja 1772 - 1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, Rzeszów 2011, s. 221 - 222.

3 S. Grodziski, *Studia Galicyjskie. Rozprawy i przyczynki do historii ustroju Galicji*, Kraków 2007, s. 309 - 310.

4 Od czasów reformy z 1850 roku w Galicji było łącznie 19 cyrkułów, którym podlegały urzędy powiatowe. Cyrkuł żółkiewski, do którego należał późniejszy powiat cieszanowski, podzielony był na dziesięć okręgów z dziesięcioma mieszanymi urzędami. Zob.: *Handbuch des Statthaltereii Gebietes in Galizien*, Lemberg 1866, s. 26.

i obszarami dworskimi w myśl ustawy gminnej i ustawy o obszarach dworskich z dnia 12 sierpnia 1866⁵.

Reforma administracyjna wprowadziła gminy jako nowe jednostki administracyjne, których organem ustawodawczym i kontrolnym była wybierana Rada Gminy. Obszary dworskie położone na terenie miasta zostały wcielone do gmin miejskich. Inaczej było w przypadku gmin wiejskich. Tam obszary dworskie zachowały autonomiczne jednostki administracyjne i były wyłączone spod kompetencji władz gminnych. Funkcje administracyjne pełnił tam przełożony obszar, czyli albo właściciel albo wyznaczona przez niego osoba, czyli np. dzierżawca. W ramach swych kompetencji nie mógł jednak stosować kar administracyjnych wobec zamieszkałej ludności⁶.

Na samorząd powiatowy składały się Rada Powiatowa i Wydział Powiatowy. Rada Powiatowa składała się z 26 członków wybieranych na trzy lata, a od 1884 roku na 6 lat w wyborach kurialnych, czyli na podstawie interesów wybranych grup (kuri): a) właścicieli większych posiadłości ziemskich, b) przedsiębiorców najwyżej opodatkowanych z kategorii przemysłu i handlu, c) przedstawicieli gmin miejskiej oraz d) gmin wiejskich. Jeśli dana grupa interesów nie była obecna w powiecie, to nie miała ona też swojej reprezentacji w samorządzie. W powiecie cieszanowskim grupa reprezentująca interesy przemysłu i handlu nie była obecna w samorządzie.

Przynależność do poszczególnych kurii uwarunkowana była wysokością opłacanych podatków. Progiem minimalnym decydującym o przynależności do pierwszej i drugiej kurii, a co za tym idzie możliwość wybierania i bycia wybranym, było opłacenie podatków bezpośrednich w kwocie rocznej przynajmniej 200 koron⁷. Pod koniec lat 80. XIX wieku kwota ta wynosiła 100 zł reńskie⁸. Dla kandydatów z pierwszej i drugiej kurii przyjęto zasadę, że jeśli liczba osób uprawnionych do głosowania jest równa liczbie mandatów lub od niej niższa, to w skład Rady wchodzi wszyscy bez przeprowadzenia wyborów. Przedstawiele tej grupy wybierali również 44 posłów (na 151) do Sejmu Krajowego oraz 20 deputowanych do izby deputowanych Rady Państwa. W przypadku niepłacenia tak wysokiego podatku właściciele dóbr mieli prawo głosowania bezpośredniego w grupie gmin wiejskich lub miejskich⁹. Miasta wybierały swoje reprezen-

5 *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1870*, Lwów, s. 234.

6 A. Nowakowski, *Samorząd terytorialny w Galicji na przełomie XIX-XX wieku*, „Samorząd terytorialny”, nr. 1-2, 1993, s. 93-100.

7 Koronę do obiegu wprowadzono w 1892 r. w miejsce guldena, czyli złotego reńskiego w relacji 1 gulden = 2 korony. Złote reńskie [guldeny] były w oficjalnym obiegu do 1900 r. Więcej informacji w: A. Gilewicz, *Stosunki pieniężne w Galicji w latach 1772-1914*, (w:) *Rocznik Przemyski*, t. 1958/9.

8 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicyi*, Lwów 1891, s. XI.

9 *Ibidem*.

tacje na wspólnym zebraniu delegatów wybranych przez rady miejskie. Każde miasteczko wybierało przynajmniej dwóch delegatów, jeśli jednak miasteczko miało więcej niż 500 mieszkańców, jeden delegat przypadał na 250 mieszkańców. W przypadku gmin wiejskich wyboru dokonywano na wspólnych zgromadzeniach, na których każdą gminę reprezentował poza wójtem jeden delegat. Jeśli jednak gmina miała więcej niż 500 mieszkańców, to jeden mandat przypadał na każde 500 osób. W tej kurii głosowały też osoby posiadające w powiecie niewielkie dobra tabularne, dające 50–100 koron podatków bezpośrednich.

Mandaty rozdzielano między kurie proporcjonalnie do sumy podatków przez nie płaconych, przy czym kurie trzecia i czwarta miały zagwarantowane co najmniej po jednym mandacie¹⁰. Układ ten dawał wyraźną przewagę ziemiaństwu i inteligencji na niekorzyść drobnego mieszczaństwa i włościan¹¹.

Rada Powiatowa posiadała uprawnienia ustawodawcze i kontrolne, odpowiedzialna była przede wszystkim za majątek powiatu, kwestie komunikacji, zdrowia i opieki społecznej oraz za nadzór nad gminami. Członkowie Rady spotykali się co najmniej raz na kwartał na posiedzenia o jawnym charakterze i podejmowali uchwały bezwzględną większością głosów¹².

Organem wykonawczym samorządu był Wydział Powiatowy, składający się z prezesa i sześciu członków, włącznie z zastępcą prezesa. Ponadto dla każdego członka Wydziału wybierany był jego zastępca. Wydział Powiatowy wybierała Rada Powiatowa ze swojego grona w taki sposób, by każda kuria była w niej reprezentowana. Wybór prezesa i jego zastępcy potrzebował jednak zatwierdzenia cesarskiego. Wydział reprezentował Radę na zewnątrz i we wszystkie sprawach prawnych, zarządzał majątkiem, funduszami i zakładami powiatowymi, układał projekty budżetu i sporządzał jego bilans. Wydziałowi podlegali również urzędnicy powiatowi. Działalność Rady i Wydziału podlegała nadzorowi Sejmu i jego Wydziału pod względem celowości działań, a Namiestnictwu pod względem legalności działań¹³.

3. POWIAT CIESZANOWSKI – POWSTANIE I STRUKTURA SPOŁECZNA

Cyrkuł żółkiewski, z którego części powstał późniejszy powiat cieszanowski, miał być według rządowego projektu podziału administracyjnego

10 S. Grodziski, *Studia galicyjskie. Rozprawy i przyczynki do historii ustroju Galicji*. Kraków, 2007, s. 322.

11 *Ibidem*.

12 W 1873 roku opublikowany został w Wiadomościach Statystycznych raport poświęcony aktywności samorządów powiatowych w Galicji. Niestety brakuje w nim informacji o powiecie cieszanowskim. Zob.: *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Czynności reprezentacji powiatowych w r. 1872 na podstawie sprawozdań wydziałów powiatowych a po części także innych źródeł*, Lwów 1873.

13 S. Grodziski, *op cit.*, s. 322.

podzielony na cztery powiaty z siedzibami urzędów w Żółkwi, Sokalu, Rawie i Lubaczowie. W celu zaopiniowania projektu 20 grudnia 1865 roku powołana została w Sejmie specjalna komisja, w skład której wchodził hr. Alfred Potocki, Mikołaj Zyblikiewicz, hr. Adam Gołuchowski, Felicjan Laskowski, Kazimierz Grocholski, dr Jan Czajkowski i Klemens Rutowski¹⁴. Komisja ta zdecydowała przyjąć projekt rządowy, zaproponowała jednak przeniesienie siedziby nowego powiatu z Lubaczowa do Cieszanowa. Dr Jan Czajkowski, sprawozdawca komisji w kwestii podziału cyrkułu żółkiewskiego, adwokat krajowy i właściciel dóbr, poseł do Sejmu z obwodu żółkiewskiego, przekonywał 21 kwietnia 1866 roku na sesji plenarnej Sejmu, że Cieszanów jest o tyle korzystniejszym miastem na siedzibę urzędów, ponieważ jest położony przy głównej drodze łączącej Rawę z Jarosławiem, co ma ogromny wpływ na rozwój gospodarczy regionu oraz blisko granicy Królestwa Polskiego, co jest istotne w przypadku wydawania paszportów dla udających się w tym kierunku. Na niekorzyść Lubaczowa przemawiało jego położenie w błotnistej okolicy, komunikacyjnie trudno osiągalnej. Komisja zauważyła również, że w przypadku ustanowienia siedziby powiatu w Lubaczowie należałoby odłączyć tereny położone w północno-wschodniej części powiatu i przyłączyć je do sąsiedniego powiatu, właśnie ze względu na utrudnienia komunikacyjne. Przeciwnikami ustanowienia Cieszanowa jako miasta powiatowego byli przede wszystkim ks. dr Grzegorz Ginilewicz, kanonik przemyski obrządku greko-katolickiego, poseł wybrany z obwodu przemyskiego oraz ks. Jan Naumowicz, ksiądz wyznania greko-katolickiego, poseł wybrany z obwodu złoczowskiego. Za Cieszanowem wstawili się w debacie poseł Maurycy Kraiński, właściciel dóbr, wybrany z obwodu przemyskiego i hr. Antoni Golejewski, właściciel dóbr w powiecie obertyńskim, wybrany z obwodu kołomyjskiego. Istotny jest również fakt, że w debacie nie uczestniczył żaden poseł wybrany z obwodu żółkiewskiego, tj. hr. Henryk Wodzicki, Stanisław Polanowski, ks. Antoni Juzyczyński, Mikołaj Demków, Antoni Pawęcki czy poseł wybrany z okręgu cieszanowsko-lubaczowskiego dr Ambroży Janowski, radca szkolny i inspektor gimnazjów¹⁵.

Nowo powstały powiat cieszanowski graniczył z powiatem rawskim, jaworowskim, jarosławskim, a także biłgorajskim i tomaszowskim z guberni lubelskiej Królestwa Polskiego¹⁶. Powierzchnia powiatu w 1869 roku wynosiła prawie 20 tys. mórg, a liczba mieszkańców 53 893¹⁷, w 1880 roku było 68 202

14 Stenograficzne sprawozdania galicyjskiego Sejmu krajowego z roku 1865. 14. posiedzenie 3 sesji Sejmu galicyjskiego dnia 20 grudnia 1865, s. 188.

15 Stenograficzne sprawozdania galicyjskiego Sejmu krajowego z roku 1865. 14. posiedzenie 3 sesji Sejmu galicyjskiego dnia 20 grudnia 1865, s. 188.

16 S. F. Gajerski, *Zarys dziejów Cieszanowa*, Przemyśl 1981, s. 7.

17 *Handbuch der politischen Behörden in Galizien für das Jahr 1867*, Lemberg, s. 61.

mieszkańców¹⁸, w 1900 roku 79 568 mieszkańców¹⁹, a w 1921 roku, kiedy władze powiatu zostały przeniesione z Cieszanowa do Lubaczowa, liczba mieszkańców tego powiatu wynosiła 81 368²⁰. Przyrost od 1870 roku do 1921 roku wyniósł 27 475 mieszkańców.

Reforma administracyjna, która weszła w życie 1 stycznia 1867 roku, wprowadziła w Galicji dwie najmniejsze jednostki administracyjne: gminę i obszar dworski. Za gminę uznano osadę (wieś, miasteczko lub miasto), mającą własny zarząd gminny²¹.

W skład powiatu cieszanowskiego w 1878 roku wchodziło 68 gmin politycznych²², w tym 6 gmin miejskich i 62 gminy wiejskie. Do gmin miejskich należało jedno miasto: Lubaczów (w 1870 roku 3 319 mieszkańców) oraz pięć miasteczek²³: Cieszanów (w 1870 roku 2 479 mieszkańców), Lipsko (w 1870 roku 867 mieszkańców), Narol (w 1870 roku 1 493 mieszkańców), Oleszyce (w 1870 roku 2 052 mieszkańców), Płazów (również w 1870 roku 644 mieszkańców)²⁴. Łącznie w gminach miejskich zamieszkiwało w tym czasie 10 854 mieszkańców, co stanowiło ok. 20% całej populacji powiatu. W latach osiemdziesiątych XIX wieku w powiecie były już trzy miasta (Lubaczów z 930 domami, Narol z 240 domami i Oleszyce z 487 domami) oraz trzy miasteczka (Cieszanów z 559 domami, Płazów z 170 domami i Lipsko z 197 domami)²⁵. Po I wojnie światowej w powiecie cieszanowskim było już tylko jedno miasto (Lubaczów) i jedno miasteczko (Cieszanów)²⁶. Z powodu degradacji takich miasteczek jak Płazów, Oleszyce, Narol i Lipsko do statutu wsi, formalnie liczba mieszkańców gmin miejskich na początku XX wieku zmalała z 10 854 w 1870 roku do 7 551 w 1921 roku²⁷, mimo że ogólnie liczba mieszkańców powiatu ciągle rosła.

18 *Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego*, red. Tadeusz Rutowski, zeszyt 9: *Ludność miast, miasteczek, gmin wiejskich i obszarów dworskich podług wyznania i narodowości*, Lwów 1888, s. 4.

19 *Gemeindelexikon der im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder. Bd. XII, Galizien*, Wien 1907, s. 123-132.

20 *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Tom XIII. Województwo lwowskie*, Warszawa 1924, s. VIII.

21 A. Nowakowski, *op cit.*, s. 93-100.

22 W roku 1869 było ich 64. Zob.: *Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869*, Lemberg, s. 24.

23 *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Lwów 1868.

24 *Przewodnik Statystyczno-Topograficzny i Skorowidz obejmujący wszystkie (...)*, Kraków 1872. Sytuacja ta utrzymała się jeszcze do 1875 roku. Zob.: *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych. Statystyka gmin i obszarów dworskich w Galicji*, Lwów 1878, s. 64.

25 *Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego*, red. Tadeusz Rutowski, zeszyt 9: *Ludność miast, miasteczek, gmin wiejskich i obszarów dworskich podług wyznania i narodowości*, Lwów 1888, s. VII.

26 *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Tom XIII, Województwo lwowskie*, Warszawa 1924, s. 6-7.

27 *Ibidem*, s. VIII.

Specyfiką tej części Galicji, a zatem i powiatu cieszanowskiego, były gminy wiejskie. W 1878 roku było ich 62²⁸ i zamieszkiwane były przez ok. 80% ludności powiatu²⁹. W tym samym czasie np. w Prusach w miastach mieszkało 30%, a w gminach wiejskich 70% ludności. Liczba gmin wiejskich w okresie trwania powiatu cieszanowskiego nie zmieniała się w istotnym stopniu. W 1880 roku było 63 gmin wiejskich³⁰, w 1890 również 63³¹, a w 1900 roku 64 gmin wiejskich³², podobnie jak w 1921 roku³³.

Spośród 62 gmin wiejskich aż w 25 wsiach zamieszkiwało w 1878 roku między 501 a 1000 mieszkańców, a w 16 gminach między 1001 a 2000 mieszkańców³⁴. W porównaniu do sąsiednich powiatów liczba małych gmin wiejskich, czyli do 500 mieszkańców, była stosunkowo niska. Zaznaczyć jednak trzeba, że w struktury gminy wiejskiej wchodziły jej liczne przysiółki. W 1890 roku w skład 69 gmin miejskich i wiejskich wchodziło łącznie 321 miejscowości³⁵. W tym czasie aż 58% wszystkich mieszkańców powiatu mieszkało zatem w gminach wiejskich i miejskich liczących między 1000 a 5000 mieszkańców, a tylko 7% w gminach do 500 mieszkańców. Dla porównania w powiecie jaroślawskim aż 19% ludności zamieszkiwało gminy liczące do 500 osób³⁶.

W powiecie cieszanowskim najwięcej było takich gmin wiejskich, w których znajdowało się od 101 do 200 domów. W 1878 było ich aż 31, czyli połowa wszystkich gmin wiejskich. W 13 wsiach znajdowało się między 51 a 100 domów³⁷. Wyliczyć zatem można, że mniej więcej w jednym domu mieszkała dziesięcioosobowa rodzina.

Gminy wiejskie powiatu cieszanowskiego nie należały do bardzo małych, choć jak większość gmin wiejskich w Galicji, były bardzo rozdrobnione, przede wszystkim na skutek licznego podziału w wyniku dziedziczenia otrzymanej na własność ziemi po zniesieniu pańszczyzny w 1848 roku. Zmuszeni brakiem al-

---

28 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin, Lwów 1878, s. 70.*

29 *Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego, red. Tadeusz Rutowski, zeszyt 9: Ludność miast, miasteczek, gmin wiejskich i obszarów dworskich podług wyznania i narodowości, Lwów 1888, s. VII.*

30 *Ibidem, s. 4.*

31 *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych. Najważniejsze wyniki spisu ludności z 31 grudnia 1890, Lwów, s. 20.*

32 *Gemeindelexikon der im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder. Bd. XII, Galizien, Wien 1907, s. 123-132.*

33 *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Tom XIII. Województwo lwowskie, Lwów 1924, s. 6-8.*

34 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin, Lwów 1878, s. 86.*

35 *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych. Najważniejsze wyniki spisu ludności z 31 grudnia 1890, Lwów, s. 8.*

36 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin, Lwów 1878, s. 90.*

37 *Ibidem, s. 83.*

ternatywy zarobkowania, chociażby w przemyśle, mieszkańcy wsi utrzymywali się z rolnictwa. Sytuacja ta miała katastrofalne skutki dla gospodarki krajowej, ponieważ taki system pozwalał co najmniej zaspokoić potrzeby rodziny, ale nie generował już dynamiki gospodarczej³⁸.

W 1902 roku w powiecie cieszanowskim istniało aż 11 102 gospodarstw wiejskich. Połowa z nim, bo aż 4 953, to gospodarstwa o wielkości od 2 do 5 hektarów. O połowę mniej było gospodarstw o wielkości od 5 do 10 ha³⁹.

W gminach wiejskich aktywność jej mieszkańców w życiu administracyjno-politycznym nie cieszyła się wielką popularnością. W prawdzie w powiecie cieszanowskim we wszystkich gminach wiejskich rolnicy pełnili funkcję wójtów, ale ich aktywność redukowana się do tego, co konieczne. Wynikało to z jednej strony z niskiej świadomości przemian polityczno-kulturowych, z drugiej strony z edukacyjnego zacofania, będącego wynikiem starego porządku społecznego. Świadczyć o tym może fakt, że spośród wszystkich 62 wójtów w powiecie cieszanowskim tylko ośmiu z nich potrafiło czytać i pisać. Funkcję sekretarza (pisarza) gminnego powierzano zatem księżom, nauczycielom lub urzędnikom⁴⁰. W ogóle poziom analfabetyzmu w powiecie cieszanowskim latach 90-tych XIX wieku wśród mężczyzn sięgał 82%, a wśród kobiet 87%. Tym samym powiat znajdował się w pierwszej dwudziestce powiatów w Galicji, w którym odsetek osób nieumiejących pisać i czytać był tak wysoki⁴¹.

Gminy wiejskie oraz gminy miejskie stanowiły w 1878 roku 55,5% powierzchni całego powiatu. Reszta, czyli 44,5% terenów wchodziła w skład obszarów dworskich⁴². Obszary dworskie to posiadłości ziemskie, które miały statut posiadłości dominikalnej przed wejściem ustawy z 16 listopada 1866 roku, stanowiły odrębną posiadłość ziemską i były wyłączone ze struktur gminy. W 1878 roku w powiecie cieszanowskim było 64 obszary dworskie⁴³, w 1880

38 D. Venechak, *Historyczne perspektywy własności ziemskiej w Galicji*. (w:) *Galicja i jej dziedzictwo*, Tom 2, *Spółczesność i gospodarka*, Rzeszów, s. 257–264.

39 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin*, Lwów 1878, s. 72.

40 *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych. Statystyka gmin i obszarów dworskich w Galicji*, Lwów 1878, s. 124

41 *Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych. Najważniejsze wyniki spisu ludności z 31 grudnia 1890*, Lwów, s. 24.

42 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin*, Lwów 1878, s. 75.

43 *Ibidem*.

roku w powiecie było 69⁴⁴, a w 1900 roku 61 obszarów dworskich⁴⁵. W 1921 roku w powiecie cieszanowskim znajdowało się już tylko 48 obszarów dworskich⁴⁶.

W 1878 roku znacząca większość obszarów dworskich, bo aż 49, posiadała do 10 domów, a tylko 9 między 11 a 20 domami⁴⁷. Obszary dworskie zamieszkiwane były w drugiej połowie XIX wieku przez ok. 4% wszystkich mieszkańców powiatu⁴⁸. Do największych obszarów dworskich zarówno pod względem ilości budynków jak i zamieszkiwanej ludności w 1900 roku należały: Nowe Sioło/Cieszanów (213 mieszkańców i 22 budynki w posiadaniu Jana Gnoińskiego)⁴⁹, Ruda Różaniecka (126 mieszkańców i 18 budynków w posiadaniu Henryki i Ludwika br. Wattmann), Żuków (343 mieszkańców i 18 budynków w posiadaniu Maurycego i Salomey Jonasz), Dzików Stary (110 mieszkańców i 9 budynków w posiadaniu Henrietty (Henryki) i Ludwika br. Wattmann), Krowica Hołodowska (102 mieszkańców i 16 budynków w posiadaniu Wandy br. Brunickiej), Oleszyce (186 mieszkańców i 17 budynków w posiadaniu Elżbiety ks. Sapieżyny) oraz Stare Sioło (103 mieszkańców i 13 budynków w posiadaniu ks. Władysława Sapiehy)⁵⁰. W 1921 roku do największych obszarów dworskich należały: Horyniec (150 mieszkańców i 11 budynków w posiadaniu Stanisława Karłowskiego i Olgi hr. Ponińskiej), Lubliniec Nowy (101 mieszkańców i 10 budynków w posiadaniu dr. Emila Parnasa), Narol (113 mieszkańców i 6 budynków w posiadaniu Jadwigi hr. Korytowskiej), Niemstów (121 mieszkańców i 9 budynków w posiadaniu Hugo br. Wattmanna), Oleszyce (132 mieszkańców i 10 budynków w posiadaniu ks. Józefa Sapiehy) oraz Ruda Różaniecka (170 mieszkańców i 18 budynków w posiadaniu Hugo br. Wattmanna)⁵¹.

Ruchy parcelacyjne w powiecie cieszanowskim odzwierciedlały tendencje znane w całej Galicji. Z jednej strony dokonywały się liczne transakcje

44 *Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego*, red. Tadeusz Rutowski, zeszyt 9: *Ludność miast, miasteczek, gmin wiejskich i obszarów dworskich, podług wyznania i narodowości*, Lwów 1888, s. 4.

45 *Gemeindelexikon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder, Bd. XII, Galizien*, Wien 1907, s. 123–132.

46 *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Tom XIII, Województwo lwowskie*, Lwów 1924, s. 6–8.

47 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin*, Lwów 1878, s. 80.

48 *Ibidem*, s. 90.

49 Folwark Jana Gnoińskiego w Cieszanowie w tym czasie obejmował 7 domów i 65 mieszkańców. Zob.: *Gemeindelexikon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder, Bd. XII, Galizien*, Wien 1907, s. 123–132.

50 *Gemeindelexikon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder. Bd. XII, Galizien*, Wien 1907, s. 123–132 oraz *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami [...] w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskiem i Księst. Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorjalnych kraju nakładem autora*, Lwów 1904.

51 *Księga adresowa Polski (wraz z w. m. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa*, Warszawa 1928 oraz *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Tom XIII, Województwo lwowskie*, Lwów 1924, s. 6–8.

między właścicielami dóbr, a z drugiej strony parcelowane były liczne obszary dworskie. Tylko w okresie między 1889 a 1902 rokiem w powiatach lwowskim, cieszanowskim, jaworowskim, rawskim i żółkiewskim łącznie obszar własności tabularnych zmniejszył się o 4,4%⁵². Udział obszarów dworskich w powiecie cieszanowskim wynosił w drugiej połowie XIX wieku ok. 44%⁵³, w 1885 roku 42,1%, a w 1902 roku 41,1% całego powiatu. W cieszanowskim powiecie sądowym własność tabularna wynosiła 46,3%⁵⁴ całego obszaru, a w okręgu lubaczowskim 36%⁵⁵. Udział własności tabularnych w obszarach leśnych stanowił dla okręgu cieszanowskiego 93%, a dla okręgu lubaczowskiego 86%⁵⁶. Udział w gruntach rolnych dla obszaru sądu cieszanowskiego opiewał na 21,2%, a dla obszaru lubaczowskiego na 19,1%⁵⁷. Z całego obszaru własności tabularnej w powiecie cieszanowskim największa część przypadała obszarom leśnym, - 66,45%, a obszarom rolnym tylko 22,3%⁵⁸. Łąki, ogrody, pastwiska i stawy stanowiły resztę własności tabularnej. Istotne są tutaj różnice pomiędzy obszarem sądu cieszanowskiego i lubaczowskiego. Odzwierciedlają one również obsadę w strukturach samorządu, w którym dominowali właściciele z tego pierwszego obszaru jak chociażby rodzina Brunickich, szczególnie z kurii większych posiadłości.

W powiecie cieszanowskim w latach 80-tych XIX wieku było 40 właścicieli tabularnych, w tym 34 właściciele wyznania chrześcijańskiego, 4 żydów i dwóch właścicieli publicznych. W ich rękach znajdowało się 105 ciał tabularnych. Znacząca większość ziemian, bo aż 34 była w posiadaniu majątków, w skład których wchodziło ponad 200 mórg ziemi⁵⁹. Trzydzieści lat później, w 1902 było w pow. cieszanowskim już o dziewięciu właścicieli mniej⁶⁰. W posiadaniu 31 właścicieli znajdowało się łącznie 79 ciał tabularnych, w tym 38 o wielkości poniżej 200 mórg oraz 41 o wielkości powyżej 200 mórg⁶¹. Łączna powierzchnia ziemi ornej w powiecie cieszanowskim w 1902 roku wynosiła 10 307 hektarów, a lasów 31 171 hektarów⁶². Za wyżej wymieniony majątek

-
- 52 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, red. Tadeusz Pilat, Tom XX, zeszyt III, *Własność tabularna w Galicyi według stanu z końcem roku 1902*, s. 18.
- 53 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Statystyka gmin*, Lwów 1878, s. 74
- 54 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicyi*, Lwów 1891, s. XVI.
- 55 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicyi według stanu z końca roku 1902*, Lwów 1905, s. 19-20.
- 56 *Ibidem*, s. 27.
- 57 *Ibidem*, s. 30.
- 58 *Ibidem*, s. 37.
- 59 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicyi*, Lwów 1891, s. XLIII. W 1889 w powiecie cieszanowskim było łącznie 105 ciał tabularnych i 40 właścicieli dóbr. Zob.: *Ibidem*, s. 50.
- 60 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicyi według stanu z końca roku 1902*, Lwów 1905, s. 67.
- 61 *Ibidem*, s. 90.
- 62 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicyi według stanu z końca roku 1902. Tabele statystyczne*, Lwów 1905, s. 40-41.

odprowadzany był podatek gruntowy w wysokości 32 821 koron oraz podatek domowo-klasowego w wysokości 3 792 koron⁶³.

Struktura ludności według wyznań w powiecie cieszanowskim przedstawia się następująco: w 1868 na 1 000 mieszkańców powiatu 303 było wyznania rzymsko-katolickiego, 578 wyznania greko-katolickiego i 105 wyznania mojżeszowego. W 1880 roku relacje uległy małej zmianie: niewiele zmalała liczba mieszkańców wyznania rzymsko-katolickiego do 298 osób na 1 000 mieszkańców, podobnie jak w przypadku mieszkańców wyznania greko-katolickiego do 568, a wzrosła liczba mieszkańców wyznania mojżeszowego do 119 na 1 000 mieszkańców⁶⁴.

W późniejszych latach zmiany w strukturze ludności przybrały inną tendencję rozwojową: w obszarach dworskich dominowali mieszkańcy wyznania rzymskokatolickiego (w 1880 roku 45,80%, w 1921 roku już 56,34%). Na przestrzeni ponad 40 lat (między 1880 a 1921 rokiem) zmalała o połowę liczba mieszkańców wyznania mojżeszowego w obszarach dworskich (z 27,37% na 13,06%). Dominowali oni przede wszystkim w gminach miejskich, choć i tutaj widoczny był spadek. W 1880 roku Żydzi stanowili 43% mieszkańców gmin miejskich, w 1921 roku już tylko 35,14%. Gminy wiejskie zamieszkiwane były głównie przez mieszkańców wyznania grekokatolickiego. W 1880 roku stanowili oni 65,14% wszystkich mieszkańców gmin wiejskich, w 1921 roku liczba ta zmalała o 10%, a o 6% wzrosła liczba mieszkańców wyznania rzymsko-katolickiego, z 29,50% w 1880 roku na 36,19% w 1921 roku. Analogicznie przedstawia się sprawa struktury ludności według języka używanego w codziennej komunikacji. W obszarach dworskich i gminach miejskich dominował język polski (w 1880 roku 49% w gminach miejskich, a jeszcze więcej, bo 55,33% w obszarach dworskich). W gminach wiejskich aż przez 64,83% ludności używany był język „ruski”. Cieszanów liczył w połowie XIX wieku 2 804 mieszkańców, z czego 51% stanowili Żydzi, 37,62% wyznawcy obrządku rzymskokatolickiego i 11,09% grekokatolickiego⁶⁵. W tym czasie w miasteczku znajdowało się 559 zamieszkiwanych budynków⁶⁶.

4. WYDZIAŁ POWIATOWY – STRUKTURA PERSONALNA

W kontekście powyższych informacji na temat struktury nowej administracji samorządowej jak i specyfiki społecznej powiatu cieszanowskiego postawić warto pytanie o skład osobowy organów władzy samorządowej, statut społeczny angażujących się osób, ciągłość działalności oraz skuteczność prowa-

63 *Ibidem*, s. 41.

64 *Rocznik Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego*, red. Tadeusz Rutowski, zeszyt 9: *Ludność miast, miasteczek, gmin wiejskich i obszarów dworskich podług wyznania i narodowości*, Lwów 1888, s. IX.

65 *Ibidem*, s. 36.

66 *Ibidem*.

dzonych aktywności politycznych. Ze względu na skąpy dostęp do akt powiatu ciesznowskiego⁶⁷, ograniczę się jedynie do analizy składu osobowego i pozycji społecznej członków wydziału powiatowego jako organu najistotniejszego w administracji samorządowej, ponieważ odpowiedzialnego za zarządzanie sprawami wewnętrznymi powiatu oraz za nadzór nad samorządem gminnym. Głównym źródłem informacji będą schematyzmy galicyjskie z okresu 1868-1914.

Pierwsze wybory członków wydziału powiatowego spośród członków rady powiatowej odbył się w powiecie cieszanowskim dnia 27 grudnia 1867 roku. Posiedzenie wyborcze poprzedziła msza święta w kościele parafialnym w Cieszanowie. Prezesem został Antoni Grochowski, właściciel części dóbr w Lipsku, zastępcą zaś dr Jan Szweykowski, były adwokat krajowy w Tarnowie, właściciel dóbr w Krowicy. Członkami zostali Tytus Zarzycki, właściciel dóbr w Chotyłubiu, baron Piotr Brunicki, właściciel dóbr w Lublińcu nowym i starym, Konstanty Rojowski, administrator dóbr w Cieszanowie, Michał Sól, wójt w Bruśnie nowym, i Sebastian Szabatowski, burmistrz gminy Cieszanów⁶⁸.

Antoni Grochowski na stanowisku marszałka powiatu był tylko jedną kadencję. Jego następcy pochodzili już z wyższych warstw społecznych. Od 1871 do 1884 roku prezesem wydziału powiatowego był baron Jan Antoni Brunicki (1808⁶⁹-1887⁷⁰), ziemianin, właściciel dóbr w Rudzie Różanieckiej, Hucie Różanieckiej oraz Płazowie. O zaangażowaniu politycznym Jana Brunickiego świadczy również członkostwo w różnych towarzystwach. Od 2 marca 1849 roku był aktywnym członkiem Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego⁷¹, a od 1869 członkiem Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz długoletnim przewodniczącym jego Wydziału Okręgowego w Cieszanowie⁷². Jan Brunicki był również uprawniony do wyboru posłów w grupie posiadaczy większych majątności byłego obwodu żółkiewskiego⁷³.

67 Budynek Wydziału Powiatowego z archiwum spłonęły w czasie pierwszej wojny światowej.

68 *Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1868*, Lemberg, s. 424-425 oraz „Gazeta Narodowa” z dnia 1 stycznia 1868, s. 4.

69 Informację tę podaje podobnie jak Grechuta za Lenczewskim. Grechuta wskazuje na rozbieżności pomiędzy Lenczewskim, który datę urodzin podaje 1808 rok oraz informacjami na nagrobku, z których wynika że zmarł 28 czerwca 1887 r. w 81 roku życia, co wskazywałoby na 1806 rok. W Archiwum Parafii Rudy Różanieckiej (APRP), *Liber mortuorum pro pago Ruda Różaniecka, t. III, ab a. 1818* podane jest, że zmarł 28 czerwca 1887 roku, mając 77 lat, co wskazywałoby na 1810 rok.

70 APRR, *Liber mortuorum pro pago Ruda Różaniecka, t. III, ab a. 1818, s. 105*.

71 *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok (...)*, Lwów 1849, s. 361.

72 *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1869*, Lwów, s. 505.

73 „Gazeta Lwowska” 3.06.1870 oraz 28.09.1872.

Kolejnym starostą powiatowym był książę Władysław Sapieha (1853-1920). Funkcję tę sprawował od 1885 do 1892 roku oraz od 1898⁷⁴ do 1902 roku. Ks. Sapieha posiadał w 1897 roku powiecie cieszanowskim dobra w Zapałowie, Suchej Woli, Starym Siole i Wulce Zapałowskiej⁷⁵. Łącznie w Galicji w skład jego majątku wchodziło 21 ciał tabularnych o wielkości 61 tys. hektarów⁷⁶. Był on czynnym członkiem Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego, Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Rady Szkolnej Okręgowej w Cieszanowie, Rady Szkolnej Okręgowej w Przemyślu. W latach 1882-1889 poseł na Sejm Krajowy z okręgu cieszanowskiego z kurii gmin⁷⁷, a w latach 1908-1912 z okręgu przemyskiego, również kurii gmin⁷⁸.

W latach 1893-1896 oraz 1904-1912 prezesem wydziału powiatowego był Jan Gnoiński (1838-1922)⁷⁹, właściciel dóbr w powiecie cieszanowskim w Cieszanowie i Nowym Siole oraz w powiecie sokalskim w Komorowie. Jan Gnoiński ubiegając się o funkcję marszałka powiatu cieszanowskiego miał już doświadczenie parlamentarne, był w latach 1867-1869 posłem na Sejm Krajowy z okręgu żółkiewskiego, wybrany z kurii wielkich własności ziemskich. W okresie piastowania funkcji prezesa wydziału był w latach 1901-1907 również posłem do Sejmu Krajowego, tym razem z okręgu cieszanowskiego z kurii gmin⁸⁰.

W roku 1903 marszałkiem powiatu był książę Julian Puzyna, właściciel dóbr w Narolu i okolic, ziemianin o dużym doświadczeniu parlamentarnym. Był on w latach 1889-1895 i 1895-1901 posłem na Sejm Krajowy z okręgu cieszanowskiego z kurii gmin⁸¹.

Ostatnim przed wybuchem pierwszej wojny światowej prezesem wydziału powiatowego był ks. Aleksander Poniński (1856-1915), właściciel dóbr w powiecie cieszanowskim m. in. w Horyńcu i Bruśnie starym. Funkcję tę sprawował w latach 1913-1914, wykorzystując swoje ogromne doświadczenie parlamentarne jako poseł do Rady Państwa w Wiedniu w latach 1903-1907⁸².

---

74 W roku 1897 prezes i wiceprezes nie zostali zatwierdzeni.

75 "Gazeta Lwowska" z dnia 10.10.1897, s. 9-10. Wykaz posiadłości dóbr tabularnych uprawnionych do wyboru posła na Sejm krajowy z większych posiadłości z żółkiewskiego okręgu wyborczego.

76 *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Własność tabularna w Galicji według stanu z końca roku 1902*, Lwów 1905, s. 80.

77 S. Grodziski, op cit., s. 182.

78 *Ibidem*, s. 213.

79 S. S. Nicieja, *Ogród snu i pamięci. Dzieje cmentarza Łyczakowskiego we Lwowie i ludzi tam spoczywających w latach 1786-2010*, Opole 2010, s. 259.

80 S. Grodziski, op cit., 207.

81 *Ibidem*.

82 W. Konopczyński, *Polski słownik biograficzny*, t. 27, Wrocław 1983.

5. WNIOSKI

Wszystkie osoby piastujące funkcję marszałka powiatu cieszanowskiego, wybierane spośród członków Rady Powiatowej z kurii większych posiadłości, wyróżniały się przede wszystkim kompetencjami w zarządzaniu większym majątkiem ziemskim. Zarówno baron Brunicki, jak i Jan Gnoiński posiadali w powiecie cieszanowskim pokaźny majątek. Jan Gnoiński, podobnie jak ks. Aleksander Sapięha i ks. Aleksander Poniński, posiadał dobra ziemskie również w innych powiatach Galicji.

Analizując kompetencje polityczne osób sprawujących funkcję prezesa wydziału powiatowego, zaobserwować można, że na przestrzeni lat nastąpiło poszerzenie kompetencji politycznych. Zarówno Jan Gnoiński jak i ks. Aleksander Sapięha oraz ks. Aleksander Poniński jako posłowie do Sejmu Krajowego i Rady Państwa, inaczej niż ich poprzednicy, zwłaszcza długoletni marszałek baron Jan Brunicki, reprezentowali interesy tego okręgu również na płaszczyźnie krajowej. Wnioskować można, że takie sprzężenie obu funkcji i/lub doświadczeń z obu domen aktywności politycznej wzmocniało pozycję polityczną tych osób. Na tym musiała zyskiwać sama pozycja marszałka powiatu cieszanowskich, chociażby w relacjach ze starostą, od której nota bene wiele decyzji politycznych zależało. Ze względu na brak danych trudno jednak pokusić się o jakąkolwiek interpretację na temat skuteczności tej konstelacji.

Przyjmując kryterium ciągłości personalnej przy ocenie elit politycznych powiatu cieszanowskiego, można jednoznacznie stwierdzić, że cechuje go kompetencyjna stabilność i zorientowanie na jakość. Świadczy o tym fakt, że na przestrzeni 44 lat powiat cieszanowski kierowany był głównie przez trzech marszałków o silnej pozycji politycznej nie tylko w regionie.

W przypadku zastępców marszałków powiatu cieszanowskiego nie można już mówić o takiej ciągłości. Najdłużej, przez osiem lat, od 1904 do 1911 roku, funkcję zastępcy prezesa wydziału piastował Tytus Nowina Zarzycki (1843-1923⁸³), ziemianin z Chotylubia, uczestnik w Powstaniu Styczniowym. W innym przypadku piastowanie funkcji trwało nie dłużej niż jedną kadencję, choć sprawowana była przez osoby o kilkuletnim doświadczeniu samorządowym. Inaczej niż w przypadku osób sprawujących funkcję marszałków, zastępcami nie zawsze były osoby pochodzenia arystokratycznego czy ziemiańskiego. W pierwszych latach wywodzili się oni jeszcze z tych kręgów jak np.: Konstanty Rojowski, administrator sądowy i dzierżawca dóbr w Cieszanowie i Nowym Siole czy baron Władysław Brunicki, właściciel dóbr w Gorajcu. W latach 1885-1889 zastępcą był notariusz Józef Mikułowski, podobnie w latach 1898-1902, kiedy zastępcą marszałka był notariusz Stanisław Długoszowski. Obaj byli wybrani do rady powiatu z kurii gmin miejskich.

83 Z. Kubrak, *Powstanie styczniowe. Pogranicze cieszanowsko-lubaczowskie*, Lubaczów 2003, s. 88.

Dla pełnej oceny tworzącej się wówczas elity politycznej uwzględnić należy również fakt, że od lat 90. XIX wieku członkami wydziału powiatu były osoby reprezentujące interesy wsi jak np. Pańko Onyszczyk (1890-1894), Piotr Kotowicz, wójt, właściciel gruntów (1897-1903), Mikołaj Kłosowski (1897-1903) czy Józef Kałun (1904-1911).

W skład wydziału wchodził nieraz lekarze powiatowi jak np.: Julian Kawalerski (1871-1877), dr Henryk Szymański (1890-1893) oraz osoby duchowne wyznania rzymskokatolickiego: ks. Ludwik Dobrzyński (1871-1874), ks. Józef Kozik (1875-1877, 1886-1889), ks. Antoni Koleński (1882-1889), ks. Ludwik Swadowski (1897-1903) oraz wyznania greckokatolickiego: Józef Fedunowicz (1871-1872, 1876-1881) i ks. Michał Seambratowicz (1882-1884).

Z przeprowadzonej analizy składu personalnego i kompetencji politycznych poszczególnych osób piastujących wysokie funkcje w samorządzie terytorialnym XIX-wiecznej Galicji wynika jednoznacznie, że samorząd terytorialny spełnił istotną rolę w procesie krystalizowania się nowej elity politycznej w czasach, kiedy to dokonania polityczne osób politycznie zaangażowanych miały równie istotne, jeśli nie większe znaczenie aniżeli pochodzenie. Postawić można zatem tezę, że mimo że przez wiele lat ziemianie i inteligencja mieli uprzywilejowaną pozycję w ordynacji wyborczej, to jednak dorobek polityczny był istotnym kryterium wyboru marszałka powiatu. Dla wielu ziemian samorząd terytorialny był przedszkolem w nabywaniu kompetencji politycznych, potrzebnych również do zachowania swojej pozycji w społeczeństwie.